

Vitus Bering og hans rejser.

Af

Kaj Birket-Smith.

Den 2. september 1728 (gammel stil) ankrede Bering op med skibet „Gavriil“ i Kamchatka Flodens munding efter at have tilendebragt den første af de to store rejser, der er knyttet til hans navn. I de to hundrede år, som siden da er forløbet, er der mere end een gang gjort forsøg på at nedsætte både Bering's personlighed og hans resultater, dels af personlige fjender, dels af folk, som ikke har forstået at bedømme hans færd ud fra tidens forudsætninger. I virkeligheden kan dog hans støtte sejhed og dybe ærlighed i arbejdet kun aftvinge den største respekt, og da han segnede, var det i første række som følge af det overmenneskelige arbejde, som en velmenende, men fuldstændig uforstående regering havde læsset over på hans skuldre. De nordlige farvande mellem Asien og Amerika bærer hans navn med ære.

Man havde i det 17. århundrede nærmet sig disse ad to veje, langs fastlandenes kyster fra syd og tværs gennem Sibirien; men hele det nordlige Stillehav fra en linje trukket mellem det nordlige Japan og det sydlige Oregon lå endnu i mørke.

Som bekendt var datidens kartografer ikke bange for at digte videre, hvor de sikre kundskaber svigtede, og således også her. Ved midten af det 17. århundrede offentliggjorde en portugisisk geograf, Texeira, et kært, hvor der øst for Japan var afsat en kyststrækning, der skulde være set af en vis Juan de Gama på en rejse fra México til Filippinerne. Omtrent samtidigt udkom et andet kært, tegnet af Hollænderen Janszoon, som viste resultaterne af en rejse foretaget af Maerten Gerritszoon de Vries efter ordre af det hollandske, ostindiske kompagni. De Vries var sejlet østen og norden om Japan, havde set Yezos bjerge og opdaget to øer, som han kaldte Staaten Eyland og Kompagniland. Vi veed nu, at det var to af øerne i Kurilernes bue;

men i den daværende lærde verden herskede der højst tågede og modstridende anskuelser om de nævnte lande, og om hvorvidt de var dele af Asien eller Amerika. Bedre blev det ikke, da også rygterne om Kamchatka dukkede op. På den berømte, franske kartograf Guillaume de l'Isle's kårt fra 1714 hænger Yezo sammen med Nippon (Honshiu), og øst derfor strækker Kompagnilandet og Gama Land sig som en fortløbende kyst over mod Amerika. I 1720 hævdede de l'Isle over for det franske akademi, at Yezo var en del af Asiens fastland og Japan en halvø på Yezo. Disse lærde konstruktioner, baserede som de for en stor del var på løse skipperhistorier, fik en skæbnesvanger indflydelse på Bering's togter.

Russernes kendskab til det nordøstlige Asien var bedre funderet; men det var udelukkende et praktisk kendskab, bragt til veje af den bølge af kosakker, som siden 1580 strømmede mod øst gennem Sibirien. Det var Folk, der i regelen hverken kunde læse eller skrive, og som derfor var ganske ude af stand til at skønne over udstrækningen og den geografiske konfiguration af de egne, de lagde ind under tsarens krone. Allerede 1638 var de nået til det Okhotskiske Hav, og ti år senere sejlede kosakken Deshnev fra munden af Kolyma til Anadyr uden om det forbjerg, der nu bærer hans navn (East Cape). For så vidt var Bering Strædet ganske vist besejlet, før Bering selv fuldførte sine ekspeditioner; men det må rigtignok tilføjes, at hverken Deshnev selv eller andre havde anelse om rækkevidden af dette foretagende.

I øvrigt øvede disse øde, arktiske egne kun ringe tiltrækning på Russerne, hvortil kom, at de her hos de krigerske Tjuktjere stødte på kraftigere modstand, end de hidtil havde mødt i Sibirien. De vendte sig derfor mod syd, mod Amur Flodens rige opland. Her kom de imidlertid i konflikt med Kina, som netop i K'ang-hi havde en af sine største kejsere, og resultatet blev, at Russerne ved overenskomsten i Nerchinsk 1689 måtte opgive Amur-landet, som de først generhvervede under Kinas svaghedstilstand i midten af det 19. århundrede. Lukket ude mod syd søgte Russerne da igen nordover. Halvøen Kamchatka erobrede 1696, og i 1711 hørte kosakken Popov af Tjuktjerne om et skovrigt land på den anden side havet, s: Alaska. Uheldigvis synes efterretningerne om Popov's rejse ikke at være kommet Bering for øre, hvorimod han under sit ophold i Yakutsk 1726 fik underretning om Deshnev's færd.

Således omtrent var, hvad man vidste om hine fjærne egne i begyndelsen af det 18. århundrede mod slutningen af Peter den Stores regering. Det kan ikke undre, at denne gigantiske skikkelses virkestrang

også omfattede de umådelige og endnu for en stor del ukendte besiddelser hinsides Ural. Som P. Lauridsen skriver: „Fra dødslejet satte hans energi endnu de kræfter i bevægelse, der i den følgende menneskealder skulde erobre en ny verden for den menneskelige viden; først i det øjeblik, den slukkedes, nåede hans kæmpeånd Sibirien, men stødet virkede da også i et halvt århundrede, og resultaterne må endnu fremkalde vor beundring“. Han håbede på at sætte Amu Darja i forbindelse med det Kaspiske Hav og derved skabe en ny fremtid for Turkestan, ligesom han allerede i det fjærne skimtede den fremtrængen til Indien, som har været et hovedpunkt i Ruslands imperialistiske politik både under tsardømmet og sovjet. Og endelig vilde han, at grænsen mellem Asien og Amerika blev fastlagt.

Den mand, der fik den sidste opgave betroet, var, som alle veed, en dansk, *Vitus Jonassen Bering*. Bering var født i Kolding 1681 og søn af „visiterer“ Jonas Svendsen sammesteds. Navnet Bering tog han efter sin moders slægt, der stammede fra landsbyen Bjerring i Middel-som herred. Slægten var anset. Bering's morfader var provst og hans oldefader borgmester i Viborg; hans grandonkel var den kendte kgl. historiograf Vitus Pedersen Bering, efter hvem han opkaldtes. Ganske ung deltog han i et togt til Indien, hvorefter han i Amsterdam traf sammen med den i Stavanger fødte, russiske viceadmiral Cornelius Cruys, en af den unge, russiske flådes skabere. Følgerne af dette bekendtskab blev, at Bering som så mange af hans unge, dansk-norske landsmænd, trådte ind som officer i den russiske marine 1704. Med ære kæmpede han i den store nordiske krig mod sit gamle og nye fædrelands fælles fjender og avancerede til kaptajn af 2. rang, men følte sig iøvrigt forbigået ved fredsslutningen og var trådt uden for nummer, da han i 1724 forfremmedes til kaptajn af 1. rang og næsten samtidigt stillede i spidsen for den såkaldte første kamchadalske ekspedition.

Opgaven fremgår af tsar Peter's egenhændige instruks, der i al sin karakteristiske korthed lyder således:

„1. Byg i Kamchatka eller et andet sted i disse egne een eller to dæksbåde.

„2. Sejl med disse både langs kysten, der løber mod nord, og som (da man ikke kender dens ende) sandsynligvis er en del af Amerika.

„3. Fastslå, hvor den løber sammen med Amerika, og gå til en eller anden evropæisk nybygd; hvis man møder et evropæisk skib, skal man spørge om kystens navn og opskrive dette, gå i land for at indhente udførligere oplysninger og efter at have tegnet et kært vende tilbage.“

I slutningen af januar og begyndelsen af februar 1725, netop i de

dage, da tsar Peter lukkede sine øjne, brød ekspeditionen op. Den talte, foruden Bering selv, ikke mindre end 33 mand, deriblandt en anden Dansker, Bering's næstkommanderende, løjtnant Morten Spangberg, og foran sig havde de hele den uhyre strækning tværs gennem Rusland og Sibiriens endeløse skove, der skulde tilbagelægges, før den egentlige ekspedition kunde tage sin begyndelse. I september var man nået til den lille by Ilimsk ved en biflod til Øvre Tunguska, hvor man overvintrede. Med foråret begyndte rejsen påny, og om sommeren nåedes Yakutsk; men først i januar 1727 var hele ekspeditionen samlet i Okhotsk efter et uhyre besværligt tog over Stanovoi Bjærgene.

I Okhotsk byggedes galeasen „Fortuna“, med hvilken ekspeditionen i løbet af sommeren sejlede til Bolsheretsk på Kamchatkas sydvestlige kyst, hvorfra den fortsatte over land til fortet ved Kamchatka Flodens munding på østkysten. Man var nu nået til marts 1728; over tre år var gået, man stod på et sted mere end 7200 km *i lige linje* fjærnet fra udgangspunktet — og først nu skulde den egentlige færd begynde!

Her på selve tærskelen til det ukendte måtte man påny tage fat på skibsbyggeriet; men den 13. juli kunde Bering hejse sejl på sit nye fartøj „Gavriil“ og stå nordpå langs kysten. Den 10. august var man ud for Chukotskoi Nos, hvis bredde bestemtes til $64^{\circ} 18'$, og dagen efter sås i sydøst en ø, som kaldtes Ostrov S. Lavrentiya (St. Lawrence Island). Uheldet vilde, at vejret i disse dage var skyet, således at den amerikanske kyst ikke var at se¹). Derimod opdagedes en anden ø, som fik navn efter St. Diomedes. Den 15. august på $67^{\circ} 18'$ n. br., da skibet allerede var kommet et godt stykke ud i Ishavet, besluttede Bering at vende om, eftersom kysten ikke syntes at fortsættes længere mod nord, og han derfor måtte betragte sin opgave som løst, mens han på den anden side ikke turde risikere en overvintring i disse egne.

Den 2. september løb „Gavriil“ ind i Kamchatka Flodens munding, hvor man tilbragte vinteren. Forskellige iagttagelser førte her Bering til den rigtige opfattelse, at der måtte ligge et skovklædt land i ikke altfor stor afstand mod øst, og den næste sommer gjorde han et forsøg på at nå det; men stormfuldt vejr tvang ham til at vende om. Han rundede da Kamchatkas sydspids og satte kursen mod Bolshe-retsk. Først 1730 var han atter tilbage i St. Petersborg.

¹) Alaskas kyst blev først set 1732 af Gvozdev, som dog ikke landede og troede, det var en ø.

Bering havde påvist, at Asien ikke var landfast med Amerika; og at han var klar over at have påvist dette, fremgår bl. a. af en korrespondance sendt til *Kjøbenhavns Nye Tidende* 1730 fra Bering selv eller hans nærmeste kreds. Men ikke alle var lige tilfredse med resultatet, hvis nøgternhed stred så stærkt mod tidens forestillinger om store, ukendte lande i det nordlige Stillehav, og uheldigvis for Bering var Joseph-Nicolas de l'Isle, en broder til Guillaume de l'Isle, på denne tid professor i astronomi ved det nyoprettede russiske Videnskabernes Akademi, og han var ikke til sinds at ofre sin berømte broders opfattelse. Endnu på det af akademiet udgivne kårt over Asien fra 1737 er der ikke taget hensyn til Bering's opdagelser. En anden kritiker var tyskeren Gerhard Fr. Müller, der fastholdt, at der endnu ikke forelå noget bevis for Asiens og Amerikas adskillelse, og skal man være meget nøjeregnende, havde han for så vidt ret, som strækningen mellem Kolymas munding og Kap Deshnev (East Cape) endnu ikke var kårtlagt.

Formodentlig under indflydelse af denne misstemning indgav Bering kun to måneder efter sin hjemkomst et udkast til en ny ekspedition. Allerede fra Bering's hånd var det et forslag om et foretagende af mægtigt omfang, idet det spændte over ikke mindre end tre forskellige opgaver: kårtlægning af hele Sibiriens nordkyst mellem Ob og Lena, opsøgen og kårtlægning af Amerikas nordvestkyst og kårtlægning af Amur-landet og Japan. De sidste foretagender, der skulde foregå med Kamchatka som basis, skulde tillige indlede handelsforbindelser med de pågældende egne.

Da forslaget imidlertid i to år havde været behandlet i admiralitetet og akademiet, var det svulmet op til planen om det største geografiske foretagende, der nogensinde er påtænkt: en fuldstændig kårtlægning af kysten fra Arkhangelsk til Japan og México og en fysiografisk-etnografisk og historisk undersøgelse af hele Nord-Asien. For at sætte kronen på værket tilføjede regeringen en række rent administrative opgaver, som samtidigt skulde løses, og ansvaret for alle foretagender østen for Ural læssedes på Bering's skuldre.

Til ansvaret svarede imidlertid ikke den myndighed, hvormed han udrustedes. I alle administrative spørgsmål måtte han føre forhandlinger med de stedlige embedsmænd, og i ekspeditionssager måtte han ingen afgørelser træffe uden samråd med sine officerer. Hertil kom de personlige forhold. De sibiriske myndigheder var vrangvillige eller fjendtlige — navnlig den ualmindelig utiltalende guvernør i Okhotsk, Grigori Pisarev —, og med videnskabsmændene kunde Bering, der var en rejsende af den gamle skole, for hvem selve kårtlægningen var det eneste afgørende, aldeles ikke spændes.

I begyndelsen af 1733 afrejste ekspeditionen. I løbet af de følgende år arbejdede den sig samme vej som tidligere gennem Sibirien; men vanskelighederne tårnede sig op på Bering's vej, gensidige klager vrimlede frem, og udgifterne steg stadig, således at de under Bering's ophold i Yakutsk var løbet op til 300,000 rubler, mens de var beregnet til 12,000 rubler for hele færdens gennem Asien. Med rette eller urette kastede admiralitetet skylden på Bering, der således „*was caught between two millstones which slowly but surely crushed him,*“ som Golder med rette siger.

I 1737 kom Bering endelig til Okhotsk, men først tre år senere var han rede til at stikke til søs med de to nybyggede fartøjer „St. Peter“ og „St. Paul“, to briggriggede Skibe med 14 kanoner.

Det er denne sidste rejse, som Bering foretog, der her skal fortælles om. Angående de andre foretagender, der var led i den „Store nordiske ekspedition“, må vi fatte os i korthed. Fra 1734 til 1743 foretoges fra Pechora, Ob, Yenisei og Lena med båd og slæde en række ekspeditioner, under hvilke Cheluskin 1742 nåede den gamle verdens nordligste spids. Kårtlægningen øst for Lena havde Bering betroet en landsmand, løjtnant Peter Lassenius, som imidlertid omkom under en overvintring sammen med de fleste af sine folk. Den vigtige opgave, at forbinde kårtlægningen af Asiens omrids fra nord med kårtlægningen fra syd, løstes af Bering's tidligere rejsefælle Morten Spangberg i 1738 og 1739, idet han undersøgte Kurilerne og det nordlige Japan.

Bering selv brød op fra Okhotsk 1740, men måtte yderligere tage en overvintring på Kamchatkas østkyst, hvor han lagde grunden til halvøens nuværende hovedstad, Petropavlovsk. Uheld med proviantforsyningen indtraf i vinterens løb, og Bering så' sig derfor tvunget til at opgive sin oprindelige plan, en toårig færd med overvintring på Amerikas ukendte kyst. Da han 1741 begyndte sin egentlige ekspedition, havde han knap proviant for et halvt år, og tilmed af meget mådelig beskaffenhed. I rejsen deltog som naturforsker den siden så bekendte G. W. Steller og som kartograf den ganske ubetydelige Louis de l'Isle (også kendt under sit mødrene familienavn de la Croyère). Bering, der nu var udnævnt til kommandør, førte „St. Peter“, mens kaptajn-løjtnant Chirikov havde kommandoen på „St. Paul“. Skibenes besætning udgjorde henh. 77 og 76 mand.

Klog af den kritik, som han havde mødt ved hjemkosten fra sin første ekspedition, og som også Spangberg havde været udsat for efter sin japanske rejse, besluttede Bering sig til først at foretage et togt sydøst for Kamchatka for at opsøge det legendariske Gama Land,

som man selvfølgelig ikke fandt. Allerede det betød en skæbnesvanger forsinkelse i betragtning af den knapt tilmålte tid.

Snart derefter tabte Skibene forbindelsen med hinanden i tykt og stormfuldt vejr. Chirikov styrede øst til nord og nåede 15. juli en af småøerne ud for Prince of Wales Island i Teingit-arkipelet. Herfra fulgte han øerne nordover, men mistede få dage efter en båd med 15 mand, der sandsynligvis er blevet fanget eller dræbt af Indianerne. Langs Alaskas sydkyst og de Aleutiske Øer, af hvilke han opdagede flere, nåede Chirikov i løbet af oktober tilbage til Kamchatka.

Fra „St. Peter“, der ligeledes havde taget en østlig kurs, opdagede man den 16. juli en forreven fjældkyst, bag hvilken en mægtig, sneklædt vulkan hævede sig. Det var, som det senere har viist sig, en af Nord-Amerikas højeste toppe, der fik navn efter St. Elias. Steller gik i land på en lille ø, der må være den nuværende Kayak Island, hvor han traf forskellige spor af menneskelig bebyggelse, men ingen af de indfødte selv.

Allerede den følgende dag gav Bering ordre til at lette anker for at begynde hjemrejsen, og man forstår naturforskeren Steller, når han raser over denne beslutning, der i ti timer afslutter de undersøgelser, hvis forberedelser har varet i ti år. På den anden side havde Bering vægtige grunde; som det senere alt for tydeligt skulde vise sig, var proviantspørgsmålet yderst alvorligt, og da Bering i følge sin instruks var berettiget til at gentage togtet den følgende sommer, var der ingen grund for ham til at sætte alt på eet kært. Og selv om det ikke er nogen undskyldning, så tjener det til at forstå Bering's beslutning, at han allerede da var en aldrende mand, mærket åndeligt af de foregående års modgang og legemligt af de gamle søfareres stadige fjende, skørbugen.

Denne uhyggelige sygdom greb mere og mere om sig. Da man langs kysten var nået til Shumagin Øerne, indtraf det første dødsfald, og Bering selv og en stor Del af mandskabet var alvorligt angrebet. Under den videre fart langs Aleuterne, der således opdagedes, forværredes tilstanden stadigt. I råt og stormfuldt vejr, med den halve besætning syg og den anden halvdel „sund af nødvendighed“ kæmpede skibet sig vestover, til man den 5. november så en klippekyst, som man mente at genkende som landet om Avacha Bugten på Kamchatka. Men det blev en skuffelse. I virkeligheden var de landet på Bering Øen.

Der er ingen grund til at komme nærmere ind på ekspeditionens ophold på denne ø, hvor døden stadig gjorde sin høst, således at tilsidst kun 46 mand var tilbage. Resten reddedes kun ved det rige dyreliv på den ubeboede ø, ved hvis kyster bl. a. den store, nu ud-

ryddede søko (*Rhytina Stelleri*) holdt til. Bering selv døde den 8. december 1741 og begravedes på bakken oven for det sted, hvor lejren stod. Den følgende sommer nåede de overlevende tilbage til Kamchatka.

Bering led den vanskæbne, at man både havde for lille og for stor tiltro til ham. De nøgterne og redelige resultater af hans iagttagelser mødtes med mistillid, mens man samtidig overlæssede ham med uvedkommende opgaver, der undergravede hans kraft. Over for hans angribere vil det være nok at pege på, at den af alle, som har haft de bedste forudsætninger for at bedømme hans indsats i den geografiske forskning, hans store efterfølger i det nordlige Stillehav, James Cook, omtaler ham med den største agtelse. Og når det her hjemme er alt for almindeligt alene at vende opmærksomheden på Grønland ved omtalen af Danmarks stilling i den arktiske forskning, så bør det dog erindres, at vi i Hudson Bay møder et navn som Jens Munk, Churchill Rivers opdager og lederen af den eneste, ikke-britiske ekspedition til nordvestpassagen i det 17. århundrede, og ved Amerikas modsatte hjørne. Vitus Bering's. Først næsten 200 år efter Bering's død har Knud Rasmussen trukket en dansk linje mellem dem.

LITERATUR

- P. Lauridsen: Vitus J. Bering og de russiske Opdagelsesrejser fra 1725—43. København 1885.
- F. A. Golder (ed.): Bering's Voyages. (American Geographical Society. Research Series No. 1).
- Vol. I. The Log Books and Official Reports of the First and Second Expeditions 1725—1730 and 1733—42. New York 1922.
- Vol. II. Steller's Journal of the Sea Voyage from Kamchatka to America and Return on the Second Expedition 1741—1742. New York 1925.
- (Golder's arbejde indeholder en udførlig bibliografi).
-

ryddede søko (*Rhytina Stelleri*) holdt til. Bering selv døde den 8. december 1741 og begravedes på bakken oven for det sted, hvor lejren stod. Den følgende sommer nåede de overlevende tilbage til Kamchatka.

Bering led den vanskæbne, at man både havde for lille og for stor tiltro til ham. De nøgterne og redelige resultater af hans iagttagelser mødtes med mistillid, mens man samtidig overlæssede ham med uvedkommende opgaver, der undergravede hans kraft. Over for hans angribere vil det være nok at pege på, at den af alle, som har haft de bedste forudsætninger for at bedømme hans indsats i den geografiske forskning, hans store efterfølger i det nordlige Stillehav, James Cook, omtaler ham med den største agtelse. Og når det her hjemme er alt for almindeligt alene at vende opmærksomheden på Grønland ved omtalen af Danmarks stilling i den arktiske forskning, så bør det dog erindres, at vi i Hudson Bay møder et navn som Jens Munk, Churchill Rivers opdager og lederen af den eneste, ikke-britiske ekspedition til nordvestpassagen i det 17. århundrede, og ved Amerikas modsatte hjørne. Vitus Bering's. Først næsten 200 år efter Bering's død har Knud Rasmussen trukket en dansk linje mellem dem.

LITERATUR

- P. Lauridsen: Vitus J. Bering og de russiske Opdagelsesrejser fra 1725—43. København 1885.
- F. A. Golder (ed.): Bering's Voyages. (American Geographical Society. Research Series No. 1).
- Vol. I. The Log Books and Official Reports of the First and Second Expeditions 1725—1730 and 1733—42. New York 1922.
- Vol. II. Steller's Journal of the Sea Voyage from Kamchatka to America and Return on the Second Expedition 1741—1742. New York 1925.
- (Golder's arbejde indeholder en udførlig bibliografi).
-